

oudheidkundig bodemonderzoek in Stein e.o. 2 (1997)

W.P.A.M. HENDRIX

1. ALGEMEEN

In dit tweede overzicht van het oudheidkundig bodemonderzoek in Stein e.o. worden beknopt de belangrijkste bevindingen over het jaar 1997 weergegeven. Het betreft voornamelijk archeologische waarnemingen die door de auteur zelf zijn gedaan. Het zijn vaak archeologische waarnemingen en noodonderzoeken die bij wijze van spreken voor de alles weggrijpende bak van de graafmachine moeten plaatsvinden.

Dit overzicht voorziet momenteel in een leemte die is ontstaan door het niet meer verschijnen van de Archeologische Kroniek van Limburg, die in de vorm van jaarlijkse en meerjaarlijkse afleveringen sinds 1969 onderdeel uitmaakte van de *Publications*. De laatst verschenen Archeologische Kroniek van Limburg betreft de jaren 1992 en 1993.

BANDKERAMISCHE NEDERZETTING OP HET BEDRUVENTERREIN SANDERBOUTLAAN 2

In de eerste aflevering van Oudheidkundig bodemonderzoek in Stein e.o. is reeds melding gemaakt van sporen van een Bandkeramische (LBK) nederzetting die deels werd aangesneden in bouwputten van het bedrijventerrein in aanleg. In 1997 werden ook op het aangrenzende terrein, terrein Limpens, sporen waargenomen van de sinds 1938 bekende LBK-nederzetting Stein-Heideveldweg. Het waren twee afvalkuilen die aan weerszijden van een LBK-gebouw hebben gelegen. In figuur 1 is versierd Bandkeramisch aardewerk van deze vindplaats weergegeven. Sporen van paalkuilen van het huis dat tussen beide afvalkuilen moet hebben gelegen, zijn niet waargenomen.

In 1997 waren de omstandigheden voor archeologisch

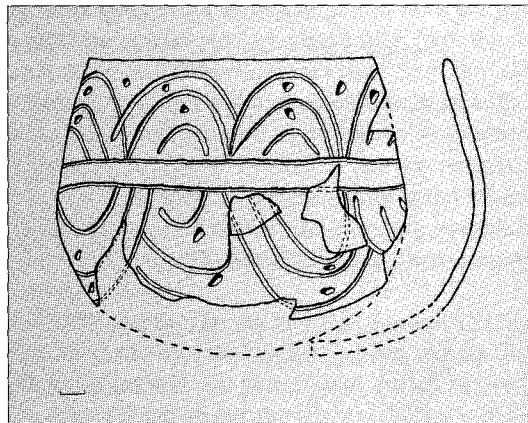

Fig. 1. Versierd Bandkeramisch aardewerk van de nederzetting Stein-Heideveldweg, terrein Limpens kuil 5 (vondstnr. StHv971V50).

sporenonderzoek net zo ongunstig als in 1996. Dit is niet verwonderlijk want de ontgravingen ten behoeve van de aanleg van de bedrijven waren niet gericht op het ontdekken van archeologische bodemsporen. Men verwijderde de teelaarde zodat het terrein met ophoogmateriaal op bouwpeil kon worden gebracht. De indruk ontstond dat de ontgravingsdiepte voor het doen van archeologische waarnemingen niet groot genoeg was. Dit betekent dat waarschijnlijk veel sporen niet zichtbaar waren in de bouwput en dat deze nu (goed geconserveerd ?) onder het ophoogmateriaal zijn terechtgekomen. Daarnaast veroorzaakte de natte winter een grote belemmering voor het doen van waarnemingen.

Op basis van de waargenomen bodemsporen kan worden geconcludeerd dat het zuidoostelijk deel van de nederzetting Stein-Heideveldweg onder nieuwbouw is verdwenen. Het zijn waarschijnlijk minimaal drie tot vijf gebouwen van deze nederzetting geweest. Voor zover de terreinomstandigheden, de weersgesteldheid en de tijd het toelieten, konden in totaal 18 kuilen globaal worden onderzocht op hun inhoud. Ook werd een kuil met IJzertijd-aardewerk ontdekt.

Het terrein waarop de LBK-nederzetting Stein-Heideveldweg is gelegen, is in het verleden door verschillende personen en instanties onderzocht. In 1938 groef dr. H. Beckers op perceel Bouts een aantal opgravingsputten in verband met de ligging van de nederzetting buiten de door hem als Bandkeramisch beschouwde wallen van Stein. Het door Beckers opgegraven materiaal vertegenwoordigde voornamelijk de Oude Periode van de Bandkeramiek (Beckers & Beckers 1940). Opmerkelijk zijn de fraaie vondsten van Limburger-aardewerk van deze site, die momenteel zijn opgenomen in de vaste opstelling van het Archeologiemuseum te Stein. Vóór 1938 moeten hier al vondsten zijn gedaan, waarschijnlijk door dhr. Bouts. Beckers zal immers zijn opgravingsputten moeten hebben aangelegd op basis van oppervlaktevondsten. De collectie Bouts is helaas in de oorlogsjaren verloren gegaan (zie Engelen 1981).

Vanaf eind jaren zestig is het betreffende terrein veel bezocht door verzamelaars waaronder J. Schaap te Geleen. Deze verzamelde op dit terrein o.a. een opmerkelijk grote hoeveelheid dissels en fragmenten daarvan en hij kon twee kuilen onderzoeken die waren aangesneden in een leidingsleuf nabij de Heideveldweg en in een voederkuil nabij de Koestraat.

In 1971 werden leidingen door het terrein ten zuiden van de Heideveldweg gelegd waarbij gelet werd op archeologische sporen. De resultaten van dit archeologisch onderzoek waren helaas erg mager (Bloemers 1973a).

In 1972 werd het terrein bedreigd door de aanleg van een school. De archeologische wereld reageerde toen alert en de bouw vond op een ander terrein plaats zodat het nederzettingsterrein kon worden bewaard voor de toekomstige generatie archeologen.

In de jaren tachtig en negentig werd het terrein door P. Pijpers van de heemkundevereniging Maasstreek frequent belopen. Hij legde zijn voorlopige bevindingen neer in een vondstrapport (HVM 1988).

In 1991 werd het terrein weer door bouwactiviteiten bedreigd want er werden plannen gemaakt voor een bedrijventerrein genaamd 'Sanderboutlaan 2'. Met name door een actie vanuit de Steinder stichtingen en verenigingen kwamen nadere archeologische onderzoeken tot stand. Deze onderzoeken werden verricht onder auspiciën van de ROB onder verantwoordelijkheid van H. Stoepker, de toenmalige provinciaal archeoloog voor Limburg.

Begonnen werd met het uitvoeren van een standaard archeologische inventarisatie (SÁI) waarin alle bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) bekende gegevens van het terrein werden opgenomen. Een veldkartering (aanvullende archeologische inventarisatie of AAI) werd in 1991 uitgevoerd en in 1992 werden plaatselijk proefsleuven gegraven (aanvullend archeologisch onderzoek of AAO). De resultaten van de veldkartering kwamen overeen met de bevindingen uit het vondstrapport van de Heemkundevereniging Maastreek (HVM 1988). In een van de proefsleuven groef men een deel van een Bandkeramisch huis aan (Schute 1993). Op basis van deze bevindingen werd het plan voor het bedrijventerrein zodanig aangepast dat het waardevolle archeologisch terrein niet werd bebouwd. Een bescherming van dit archeologisch waardevolle terrein in het kader van de ruimtelijke ordening kwam echter niet tot stand. Tenslotte werd op het westelijk terreindeel tussen Heideveldweg en Roedenweg door de ROB een opgraving gedaan van in proefsleuven geconstateerde sporen uit de IJzertijd. De resultaten hiervan waren mager en zijn nog niet gepubliceerd.

Ondanks dat er aanwijzingen bekend waren dat de Bandkeramische nederzetting in zuidoostelijke richting zich verder uitstrekte dan uit de inventariserende archeologische onderzoeken bleek, heeft men in dat terreindeel helaas geen proefsleuven gegraven. Tijdens de waarnemingen in 1996 en 1997 is mij bekend geworden dat in het begin van de jaren zeventig J. Schaap hier Bandkeramische kuilen in een leidingsleuf had ontdekt.

Bovenstaande vondsten van een deel van de Bandkeramische nederzetting geven aan dat de nederzetting Stein-Heideveldweg helaas door de aanleg van het bedrijventerrein gedeeltelijk verloren is gegaan. Dit ondanks uitvoerige en dure archeologische onderzoeken. De lering die hieruit getrokken kan worden, is dat archeologische begeleiding van de graafwerkzaamheden noodzakelijk blijft, ondanks uitvoerige archeologische inventarisaties en proefsleuvenonderzoek voorafgaand aan de bouwwerkzaamheden. Het is dan ook riskant om dergelijke archeologisch rijke terreinen zonder archeologische begeleiding van graafwerkzaamheden vrij te geven voor bebouwing. Zoals in het navolgende kan worden gelezen is een vergelijkbare situatie ontstaan op de Scharberg bij Elsloo.

INHEEMS-ROMEINS OP DE SCHARBERG TE ELSLOO

Bij de aanleg van riolering in het uitbreidingsplan Scharberg te Elsloo werden

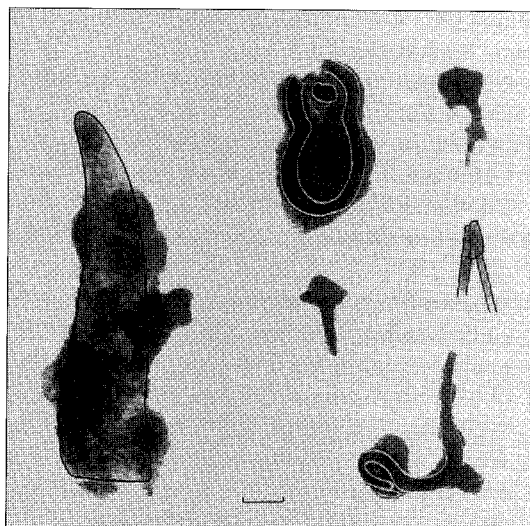

Fig. 2. Röntgenopname van een aantal ijzeren voorwerpen uit kuil 2 van de inheems-Romeinse nederzetting Scharberg te Elsloo. Te herkennen zijn een ijzeren mes, een ijzeren ingeknepen schakel van een ketting, een tweetal ijzeren nieten of spijkers en een tweetal fragmenten van een of meerdere mantelspelden (fibulae) (vondstnr. StSb971X2).

twee verkleuringen (kuilen) waargenomen waaruit enige vondsten konden worden geborgen. Het betreft vondsten uit de IJzertijd en voorwerpen uit de Romeinse tijd. Wellicht kan men de vondsten het best aanduiden met inheems-Romeins.

In kuil 2 werden opvallend veel ijzeren voorwerpen gevonden, waaronder nieten voor lederwerk, spijkers, een deel van een ketting, fragmenten van ijzeren mantelspelden of *fibulae* (o.a. een draadfibula) en een mes (zie figuur 2). De schakels van de ijzeren ketting zijn halverwege geknepen zodat ze daar ingesnoerd zijn. In deze kuil werd ook een fijn bronzen kettinkje met schakels van dunne bronsdraad aangetroffen (zie figuur 3). De bronsdraad is maar 1 mm dik

en de schakels bestaan uit twee windingen. Het kettinkje heeft tien schakels en weegt minder dan 0,5 g. Een aantal losse fragmenten bronsdraad werd gevonden die aangeven dat het kettinkje niet compleet is. Tevens bevatte deze kuil fragmenten van een terra sigillata-kommetje en fragmenten van aardewerk met kamversiering kenmerkend voor de IJzertijd.

De aangetroffen bodemsporen moeten onderdeel uitmaken van een grote site die bij de aanleg van het Julianakanaal in de jaren dertig grotendeels is weggegraven.

Beckers & Beckers (1940) beschrijven de treurige gang van zaken en geven weer wat van het door hen genoemde 'Sunisch dorp' bekend is. Onderhavige vondsten uit 1997

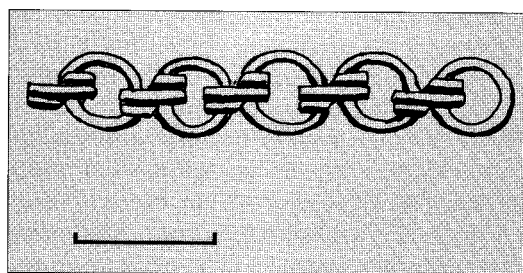

Fig. 3. Kettinkje met schakels van bronsdraad van de inheems-Romeinse nederzetting Scharberg te Elsloo (kuil 2); vondstnr. StSb971X2).

zijn gedaan in het zuidelijk en oostelijk deel van het nederzettingsterrein van het door Beckers & Beckers aangegeven 'Sunisch dorp'.

In 1971 deed pater Munsters waarnemingen op het betreffende terrein, namelijk in een leidingsleuf parallel aan de Scharstraat. Uit zijn verslag (Munsters 1971) is op te maken dat diverse bodemsporen uit de IJzertijd in de leidingsleuf waren aangesneden. Een aantal vondsten kon uit deze bodemverkleuringen worden geborgen (zie ook Bloemers 1973b). De archeologische vondsten van 1971 werden gedaan ongeveer 100 m ten noorden van de onderhavige vondsten uit 1997.

Net zoals op het terrein Sanderboutlaan 2 zijn op dit terrein in 1991, voorafgaand aan de bouwwerkzaamheden, een standaard archeologische inventarisatie (SAI) en een aanvullende archeologische inventarisatie (AAI) verricht. Een aanvullend archeologisch onderzoek (AAO) vond men blijkbaar niet nodig want hier zijn geen proefsleuven aangelegd. Dit is eigenlijk wel vreemd want het inheems-Romeins dorp 'Scharberg Elsloo' is reeds uit de jaren dertig bekend en gepubliceerd door Beckers & Beckers (1940). De noodzaak van een aanvullend archeologisch onderzoek op dit terrein werd daarnaast aangegeven door de vondsten uit 1971. De reden waarom een dergelijk onderzoek niet heeft plaatsgevonden is onbekend. Hier geldt weer dezelfde conclusie die ook kon worden getrokken uit de bevindingen op het terrein Sanderboutlaan 2. Archeologische begeleiding van de graafwerkzaamheden tijdens de aanleg van wegen, riolering en huizen blijft noodzakelijk en het is riskant deze terreinen op voorhand vrij te geven.

OPPERVLAKTEVONDSTEN

Gedurende 1997 werden verschillende oppervlaktevondsten gedaan. Dit overzicht is beperkt tot de meest in het oog springende vondsten.

- Een grote vuurstenen kling met kenmerken van Romigny-Lhéry-vuursteen is gevonden op een terrein in de Graetheide (zie figuur 4a). Het vrij grote vuurstenen artefact mist een waarschijnlijk spits toelopende punt en zou een soort spitskling kunnen zijn. Romigny-Lhéry-vuursteen is afkomstig uit Noord-Frankrijk ten zuidwesten van Reims. In het midden- en laat-Neolithicum werd deze vuursteensoort naar onze streken gebracht (Polman 1996) zodat een Neolithische datering van dit artefact aannemelijk is (vondstnr. GrHo97XI11).
- Op een terrein langs de Bergerweg op de Graetheide werd een vuurstenen spits gevonden die kenmerken vertoont van spitsen van de Michelsbergcultuur (zie figuur 4b). De spits is vrij plat en heeft vlakke retouche (vondstnr. SiGC97II).
- Langs de Urmonderbaan op de Graetheide werden een fragment van een kobaltblauwe glazen LaTène-armband en een Bandkeramische spits gevonden (zie figuur 4c) (vondstnr. UrWe97Vo).
- Een fragment van een geslepen vuurstenen bijl werd gevonden op een terrein ten noorden van Stein (vondstnr. StBL97V1).

Literatuur:

- Beckers, H.J. & G.A.J. Beckers. 1940. *Voorgeschiedenis* van Zuid-Limburg, Maastricht.
- Bloemers, L.H.F. 1973a. *Elsloo. Archeologische kroniek van Limburg over de jaren 1971-1972*, p. 9. Publications SHAL 109 pp. 7-55, Maastricht.
- Bloemers, L.H.F. 1973b. *Elsloo. Archeologische kroniek van Limburg over de jaren 1971-1972*, pp. 35-37. Publications SHAL 109 pp. 7-55, Maastricht.
- Engelen, F. 1981. Op bezoek bij dhr. Th. Bouts. *Archeologie in Limburg* 11 p. 25, Sittard.
- Heemkundevereniging Maastreek (HVM) 1988. *Veldkartering 1986-1987 Op den Kamp Stein-Elsloo*. Intern rapport HVM, Elsloo.
- Hendrix, W.P.A.M. 1997. *Oudheidkundig bodemonderzoek in Stein e.o. I* (1996). *Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold XVIII* pp. 180-181, Sittard.
- Munsters, A. 1971. Jonge IJzertijd-cultuur langs de Scharstraat, gemeentegrens Stein-Elsloo; waarnemingen 18-30 april 1971. Verslag behorend bij de melding aan de ROB, Stein.
- Oude Rengerink, J.A.M. & H.B.G. Scholte Lubberink. 1992. Stein, uitbreidingsplan Sanderboutlaan/Elserveld/Meelden; een archeologische kartering, inventarisatie en waardering. RAAP-rapport 62, Amsterdam.
- Polman, S.P. 1996. Bijlfragmenten van Romigny-Lhéry-vuursteen voor het eerst in Nederland. *Archeologie in Limburg* 67 pp. 1-6, Maastricht.
- Schute, J.A. 1993. *Stein Preventieve* archeologische monumentenzorg in het uitbreidingsplan Sanderboutlaan II. In: H. Stoepker (red.) 1993 *Archeologische kroniek van Limburg over de jaren 1992 en 1993*, Publications SHAL 129 pp. 283-335, Maastricht.

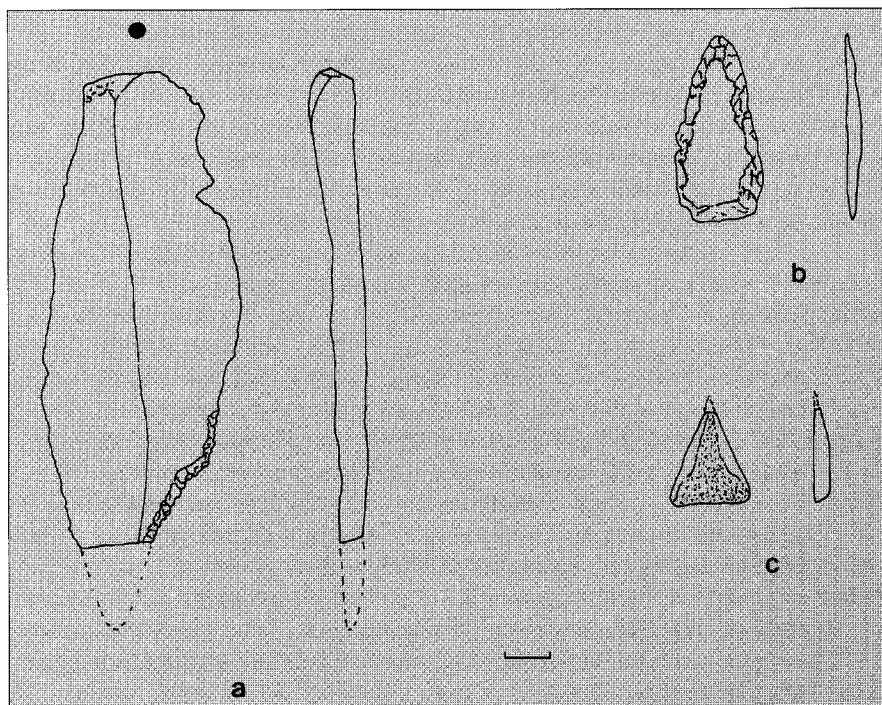

Fig. 4. a. Vuurstenen mes (kling) cf. Romigny-Lhéry-vuursteen uit de Graetheide (vondstnr. Gr11o97XII1).
b. Michelsbergspits Graetheide Bergerweg (SiGC971I).
c. Bandkeramische (LBK) spits Graetheide Urmonderbaan (UrWe97Vo).

Historisch Jaarboek
voor het
Land van Zwentibold

xlx
Uitgave 1998